

HAYR

(bk. HAYIR).

HAYR en-NESSÂC

(خَيْر النَّسَّاجِ)

Ebû'l-Hasen Muhammed
b. İsmâîl el-Bağdâdî
(ö. 322/934)

İlk dönem sûfilerinden.

202'de (817) Sâmerrâ'da doğdu. Daha sonra Bağdat'a giderek oraya yerleşti. Sâmerrâlı olduğu için Sâmerrâî nisbesini almışsa da daha çok Hayr en-Nessâc diye tanınmıştır. Bu dönemde geçimlerini sağlamak için çeşitli meslekler icra eden sûfiler gibi Hayr da muhtemelen dokumacılık yapıyordu. Nitekim bazı kaynaklar bu hususa işaret etmişlerdir (Hatîb, VIII, 345; Attâr, II, 112). Fakat hakkında rivayet edilen menkibelere göre, Ebû'l-Hasan henüz dokumacı olmadan ve Hayr en-Nessâc lakabını almadan önce bir hac yolculuğu sırasında Kûfe'ye vardığında bir şahıs, onu kendisini terkpedip kaçan Hayr adındaki siyahî kölesine benzeterek yakalamış, dükkânına götürüp dokumacılıkta çalıştırmış, o da bu duruma ses çıkarmadığı gibi kendisine Hayr diye hitap edilmesine de itiraz etmemişti. Dükkân sahibi, bu kişinin kendi kölesi olmadığını yıllar sonra farkederek onu serbest bırakmak istemişse de o güne kadar Hayr en-Nessâc diye tanınan Ebû'l-Hasan bu ismi değiştirmeyi uygun bulmamıştı (Sülemî, s. 322; Kuşeyrî, s. 145). Ebû Nuaym el-İs-fahânî bu olayı daha değişik bir şekilde kaydeder (*Hilye*, X, 307).

Hayr en-Nessâc, Bağdat'ta tanınmış zâhid ve sûfilerin sohbetlerinde bulunmuş, birçok zâhid ve sûfi de kendisinden faydalanmıştır. Tasavvufî üstâdi Serî es-Sakatî ve Ebû Hamza el-Bağdâdî idi. Çağdaşı olan ünlü sûfi Cüneyd-i Bağdâdî onu kastederek, "Hayr en hayırlı olanımızdır" demişti (Attâr, II, 112). Uzun ömrü boyunca edindiği mânevî tecrübeleri ve zengin tasavvufî bilgileriyle tanınan Hayr en-Nessâc'ın çevresine birçok mürid toplanmıştı. Kaynaklar onun bir sohbet halkasına sahip olduğunu bildirir (Hatîb, VIII, 345; Zehebî, XV, 270). İbrâhim el-Havvâs ve Ebû Bekir eş-Şiblî gibi tanınmış sûfileri irşad eden Hayr'ın yaşama tarzı güzel ve etkili konuşması (Hücvîrî, s. 182) bu halkanın genişlemesine sağla-mıştır.

Kaynaklar, hakkında birçok menkıbe anlatılan Hayr en-Nessâc'ın yaşı ilerlemiş ve iki büklüm olmuşken bile semâ meclislerine katıldığını, vecde gelince kamburunun düzeldiğini ve kendisini bir delikanlı gibi güçlü hissettiğini, bu hal geçince de eski şekline döndüğünü belirtir (Hatîb, VIII, 346; İbn Hallikân, II, 252).

Hayr en-Nessâc'a göre Allah korkusu, kötü alışkanlıklar edinen kişileri düzeltmeye yarayan bir kırbaçtır. Hayr, nimete şükretmeyi nimetin kendisinden daha önemli görür, insanların kendi ibadetlerinden çok Hakk'ın lutfuna ne bağlamaları gerektiğini söylerdi. Be kadar mükemmel olursa olsun insanın ifade ettiği tevhidin eksik olduğunu belirtir ve, "Allah senden, kendisinin muhtaç olmadığı şeyi kabul ederek karşılığında senin ihtiyacın olan şeyi vermektedir" derdi.

BİBLİYOGRAFYA :

Sülemî, *Tabakât*, s. 322; Ebû Nuaym, *Hilye*, X, 307; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, VIII, 345-347; Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 145; Hücvîrî, *Keşfü'l-mahcûb* (Jukovski), s. 182; Herevî, *Tabakât*, s. 345; Attâr, *Tezkiretü'l-evliyâ*, II, 111-113; İbnü'l-Cevzî, *Şifatü's-şafve*, II, 451-454; a.m.f., *el-Muntazam*, VI, 274; İbn Hallikân, *Vefeyât*, II, 251-252; Zehebî, *A'lâmü'n-nûbelâ*, XV, 269-270; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, XI, 181; Ma'sûm Ali Şah, *Tarâ'ik*, II, 466-469; Şarânî, *e-Tabakât*, I, 102; Câmî, *Nefehât*, s. 135; Münâvî, *el-Kevâkib*, I, 222; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, II, 294; Nebhânî, *Kerâmâtü'l-evliyâ*, I, 175.

MEHMET DEMİRCİ

HAYRÂBÂD

(خَيْر آباد)

Nâbî'nin

(ö. 1124/1712)

konusu maddî aşk macerası olan mesnevisi.

Ferîdüddin Attâr'ın *İlâhînâme*'sindeki bir hikâyenin genişletilmesinden meydana gelmiş olup sonundaki tarih kıtasına göre 1117'de (1705) Halep'te kaleme alınmıştır. Şairin yaşlılık devresi çalışmalarından olan eser her biri Farsça başlık taşıyan yetmiş bölümden oluşmuş ve aruzun "mef'ûlû mefâilûn feûlûn" kalıbıyla yazılmıştır. Tamamı, değişik nüshalara göre 1996 ile 2007 beyitten ve bir tarih kıtasından ibarettir. Attâr'dan önce de bir Şark efsanesi olarak var olan bu hikâyeyi Nâbî, ilâve ettiği vak'alarla genişletip zenginleştirerek sürükleyici bir hale koymuştur.

Nâbî, *Hayrâbâd*'a klasik mesnevi tertibine uyarak tevhid, na't ve mi'râciye ile başlar; dönemin sadrazamı Baltacı Meh-

med Paşa'ya ve Sultan III. Ahmed'e yazdığı methiyelerden sonra aklın fazileti ve önemiyle ilgili bir bahis açar; bunların ardından da asıl hikâyeye geçer: Cürcân ülkesi hükümdarı Hürrem Şah, çok sevdiği nedimi Câvid'i bir içki meclisinin hararetli havası içinde ona ilgisini sezdiği şair Fahr-i Cürcânî'ye ihsan eder. Şair Fahr ertesi günü ayıldığında, Hürrem Şah'ın bu hareketine pişman olacağını düşündüğünden tedbirli davranarak Câvid'i beraberinde götürmeyip taht odasının altındaki "serdâb"da saklar. Nitekim şah kendine gelip yaptığına pişman olunca Fahr'in tedbirli davrandığını öğrenerek sevinir ve Câvid'i görmek ister. Fakat serdâba inildiği zaman orada sadece bir kül yığını ile karşılaşılır. Burayı aydınlatan büyük mumlardan birinin devrilmesiyle çıkan yangının Câvid'i kül ettiğini sanan Hürrem Şah derin bir üzüntüye kapılarak serdâba çekilir ve ölünceye kadar vaktini orada ibadetle geçirmeye karar verir. Fahr-i Cürcânî de kederinden çöllerde düşer.

Hayrâbâd'ın buraya kadar olan bölümü (619-729. beyitler), *İlâhînâme*'deki "Fahreddin-i Gürgânî ile Padişahın Kölesi" başlığını taşıyan hikâyenin genişletilmesinden meydana gelmiştir (krş. *İlâhînâme*, s. 142-147, 1826-1887. beyitler). Nâbî, Attâr'ın hikâyesinin burada sona erdiğini, ancak kendisinin hikâyeyi tamamlamayı arzu ettiğini belirterek mesneviyi şu şekilde devam ettirir: Câvid, Hürrem Şah ve Fahr'in sandığı gibi yanıp kül olmamış, Çâlâk adlı bir hırsız tarafından serdâbdan çıkarılmıştır. Şahın sarayını soy-mak için kendi evinden sarayın altındaki

Nâbî'nin
Hayrâbâd
adlı eserinin
ilk sayfası
(Millet Ktp.,
Ali Emîrî
Efendi,
Manzum,
nr. 418/1)

